

Отже, виходячи із вищезазначеного, зробимо висновок, що в умовах воєнного стану були впровадженні зміни в чинні нормативно-правові акти України, які регулюють порядок та особливості проведення слідчих (розшукових) дій із розширенням можливостей використання таких суб'єктів як експерт й спеціаліст. Зауважимо на тому, що найбільш великою проблемою щодо участі в кримінальному провадженні осіб, які володіють спеціальними знаннями, є їх велика завантаженість, що супроводжується збільшенням строків отримання необхідних для подальшого розслідування кримінальних проваджень інформації, що повинна використовуватись у процесі доказування.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 року №2111-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2111-20#Text>
2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану: Закон України від 27.07.2022 №2462-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20#n50>
3. Максимів Л. В. Участь судового експерта у кримінальному провадженні: окремі аспекти. Актуальні питання криміналістики: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 груд. 2018 р.). Київ, 2019. 334 с.
4. Чичиркін А. О. Поняття і суть взаємодії слідчого з працівниками експертних підрозділів. Криміналістичний вісник, 2015. 57-62 с.
5. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам: Закон України від 15.03.2022 №2137-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#Text>

Гришко Ю. Ю.,
аспірантка кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОБСТАНОВКА ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Вагомим елементом криміналістичної характеристики кримінального правопорушення є обстановка, у якій він вчиняється. Під обстановкою вчинення злочину розуміють систему різних взаємодіючих між собою до та у момент вчинення злочину об'єктів, явищ і процесів, що характеризують

місце, час, природно-кліматичні, виробничо-побутові, речовинні та інші умови навколишнього середовища, а також окремі фактори об'єктивної реальності, що визначають умови, можливість вчинення та деякі інші обставини злочину [1, с. 352].

З аналізу обстановки найчастіше починається встановлення події кримінального правопорушення й особи, яка його вчинила. Оцінка обстановки дозволяє отримати дані щодо умов і факторів, що безпосередньо передували злочину, взаємодіяли між собою, впливали на хід діяння; котрі з елементів обстановки були підготовлені правопорушником, а які не залежали від нього; що з них перешкоджало або сприяло підготовці, вчиненню та приховуванню злочину; хто міг скористатися ситуацією, що склалася на певний момент. Обстановка вчинення кримінального правопорушення багато в чому корегує чи взагалі визначає вибір способу його вчинення, впливає на механізм діяльності. В обстановці виявляються окремі важливі особисті риси правопорушника, який частково або цілком формує дану обстановку та пристосовується до неї.

До структури обстановки кримінального правопорушення В. В. Тіщенко включає часові та просторові характеристики його етапів; природно-кліматичні умови; матеріальну обстановку підготовки, вчинення та приховування злочину; поведінку учасників події та відносини між ними; умови перебігу злочинної події; обставини, що сприяють або перешкоджають правопорушенню [2, с. 88]. У свою чергу, В. А. Динту до структури обстановки кримінального правопорушення включає матеріальне, мікросоціальне та морально-психологічне середовище [3, с. 14].

Аналізом матеріалів кримінальних проваджень, нами встановлено, що до структури обстановки домашнього насильства повинні входити місце, час вчинення злочину, морально-психологічні стосунки суб'єктів правопорушення та їх оточення, соціально-психологічне середовище у якому перебуває особа кривдника та впливає на його вчинки, а також соціально-політичне становище у країні в

Місце вчинення домашнього насильства визначається самим поняттям «дім», під яким потрібно розуміти, перш за все, місце спільного проживання злочинця та жертви. Таким місцем також можуть бути місця проживання або злочинця, або жертви, якщо вони проживають не спільно. Наприклад, у разі коли насильство виникає між родичами чи між колишнім або теперішнім подружжям, чи іншими особами, які спільно проживали однією сім'єю, але не перебували у родинних відносинах або у шлюбі між собою. За даними дослідження Т. В. Іщенко місце вчинення домашнього насильства збігається з місцем сумісного проживання кривдника та потерпілого у 50,7 %, місцем проживання кривдника, що є спільним з потерпілим – у 39,7 %, за місцем проживання потерпілого – у 8,9 %, родичів, сусідів до яких приходив кривдник – у 0,9 %, у громадських місцях (магазині, залізничному вокзалі, медичному закладі, на вулиці, річці тощо) – у 2,6 % випадків [4, с. 56].

Проведеним нами дослідженням матеріалів кримінальних проваджень та судової практики, встановлено, що вчинення домашнього насильства відбувається у місцях: спільного проживання кривдника та потерпілого – 77 %; проживання потерпілого, якщо він проживає окремо – у 11 %; проживання кривдника, якщо він проживає окремо – 2 %; проживання родичів, знайомих, сусідів, у яких учасники опинились разом – 6 %; у громадських та місцях сумісного відпочинку (магазині, вулиці, барі, ресторані, у лісі, на річці тощо) – у 4 % випадків. За часом домашнє насильство вчиняється частіше за все ввечері з 18 до 23 години (62 %), а у вихідні та святкові дні – протягом дня, що пояснюється спільним місцеперебуванням у ці часи потерпілого та злочинця. З тієї ж самої причини більшість розглядуваних злочинів вчиняються у холодні пори року (у кінці восени, взимку та на початку весни), коли погодні умови змушують перебувати вдома.

Суттєво впливають на вчинення домашнього насильства морально-психологічні стосунки суб'єктів правопорушення та їх оточення. Домашнє насильство характеризується відповідною обстановкою в сім'ї, побудованою на неприязних відносинах між її членами, що можуть бути наслідком різного роду обставин, зокрема нестачею коштів для повноцінного отримання необхідного матеріального забезпечення: одягу, їжі, задоволення культурних потреб. Як наслідок, з'являються взаємні обвинувачення, що спонукають до насильницьких дій. Конфліктні ситуації між злочинцем і потерпілим можуть виникати як раптово, та і бути результатом тривалих неприязних стосунків. У будь-якому випадку є значною роль віктимної поведінки потерпілого у створенні умов, що сприяють вчиненню правопорушення. Іноді поведінка потерпілого буває не продуманою, аморальною та протиправною. Аналіз даних судово-слідчої практики показує, що на момент вчинення сімейного насильства близько 30 % потерпілих були в нетверезому стані та разом із злочинцями розпивали спиртні напої, з них близько 10 % були ініціаторами образ і бійок та у кінцевому результаті сприяли вчиненню злочину.

З відносинами в сім'ї тісно пов'язана інша складова обстановки – соціально-психологічне середовище у якому перебуває особа кривдника та яке впливає на його вчинки: найближче побутового оточення за місцем проживання, навчання чи роботи, друзі, у спілкуванні з якими людина проводить вільний час. Особливо, якщо в таких місцях поширені аморальні традиції: розпуста, пияцтво, вживання наркотиків, схильність до насильства, жорстокості тощо. Загальновідомо, що під час вживання спиртних напоїв, наркотиків особи використовують ненормативну лексику, їх спілкування супроводжується конфліктами, бійками. Крім того, серед окремих верст населення набуло поширення уявлення про безкарність, допустимість насильницьких дій для вирішення конфліктів. Цьому сприяє пропаганда у засобах масової інформації культу насильства і жорстокості, расової, національної чи релігійної нетерпимості та дискримінації, сексуальної

розбещеності, розпусти. Така інформація здатна підштовхнути до насильницьких злочинів, тому що несе в собі стереотипи поведінки [5, с. 275].

У разі вчинення домашнього насильства неповнолітнім або особою у віці до 25 років по відношенню до літніх осіб, необхідно розглядати недоліки його виховання, що сприяли формуванню агресивно-насильницької спрямованості характеру особи, що формується у дитинстві та підлітковому віці. Р. І. Благута зазначає такі чинники агресивної поведінки підлітків: виховання в сім'ї та в системі освіти, де можуть мати місце заохочення, сприяння та провокація агресії; вплив групи однолітків, зокрема, неформальних молодіжних об'єднань; вплив юнацької субкультури; вплив засобів масової комунікації та комп'ютерних технологій тощо [6, с. 8]. Демонстрація на телебаченні жорстокості, насильства також негативно впливає на молодь, яка внаслідок цього стає більш жорстокою до оточення, втрачає співчуття до ближнього. На свідомість молоді також впливає інформація з мережі інтернет з демонстрацією фрагментів жорстокого поводження серед однолітків, сцени булінгу при якому однолітки принижують своїх товаришів, спричиняють їм тілесні ушкодження.

Як підсумок, можна зазначити, що нами було розглянуто складові обставинки, що взаємопов'язані як між собою. Обстановка також пов'язана з іншими елементами криміналістичної характеристики: здатна впливати на вибір способу вчинення правопорушення, виникнення слідів, обрання потенційної жертви тощо. Відомості щодо обстановки вчинення правопорушення використовуються насамперед на початковому етапі розслідування та дозволяють висувати версії, сприяють виявленню та затриманню підозрюваного.

Список використаних джерел:

1. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська]. 2-е вид. перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
2. Тіщенко В.В. Корисливо-насильницькі злочини: криміналістичний аналіз: монографія. Одеса: Юридична література, 2002. 360 с.
3. Динту В. А. Обстановка злочину як елемент криміналістичної характеристики злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2014. 21 с.
4. Іщенко Т. В. Розслідування домашнього насильства. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021. 324 с.
5. Кримінологія : підручник. [О. М. Джужа, В. В. Василевич, В. В. Черней, С. С. Чернявський та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Чернея ; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 612 с.
6. Благута Р. І. Психологічні засади профілактики делінквентності неповнолітніх : автореф. дис. канд. психолог. наук : спец. 19.00.06. Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2006. 19 с.